

INTRODUCERE

Această cercetare, intitulată „Respectarea drepturilor omului în sistemul penitenciar românesc. Bune practici în sistemele penitenciare la nivel internațional”, urmărește să analizeze modul în care sunt respectate drepturile omului în sistemul penitenciar românesc, evidențiind provocările și oportunitățile de îmbunătățire.

Istoricul apariției acestui volum își are rădăcinile într-o preocupare îndelungată pentru problemele de drepturile omului în contextul penitenciar. Acest interes a fost alimentat de observațiile și experiențele personale acumulate în timpul studiilor și colaborărilor profesionale, precum și de necesitatea unei analize aprofundate a condițiilor din penitenciarele românești. Prin abordarea acestei teme, lucrarea și-a propus să umple un gol în literatura de specialitate și să ofere o perspectivă nouă asupra modului în care drepturile fundamentale ale deținuților sunt respectate și promovate. Relevanța acestei cercetări rezidă în capacitatea sa de a genera un dialog constructiv și de a inspira schimbări pozitive în sistemul penitenciar, subliniind importanța respectării drepturilor omului ca element central în reforma justiției penale.

Lucrarea este structurată în șase capitole, fiecare având un rol esențial în dezvoltarea temei. Primul capitol stabilește cadrul juridic internațional și național pentru protecția drepturilor omului, oferind o bază solidă pentru analiza ulterioară. Al doilea capitol se concentrează pe aspectele sociologice, cu un accent deosebit pe prevenirea recidivismului și pe importanța reintegrării sociale eficiente a deținuților.

În capitolele trei și patru, cercetarea se aprofundează prin studiul de caz realizat la Penitenciarul Slobozia. Aici, se examinează dinamica internă a instituției, inclusiv condițiile de detenție, tratamentul deținuților și politicile de reintegrare. Studiul include comparații cu alte sisteme penitenciare internaționale, permițând o înțelegere mai largă a contextului global.

Capitolul cinci se ocupă de provocările specifice întâlnite în sistemul penitenciar românesc, cum ar fi supraaglomerarea, calitatea serviciilor medicale și practicile de imobilizare. În acest context, se discută despre nevoia

de reformă și îmbunătățire a standardelor penitenciare. Ultimul capitol sintetizează concluziile cercetării, subliniind importanța respectării drepturilor omului în penitenciare și propunând recomandări pentru îmbunătățirea sistemului.

Aș dori să exprim recunoștința mea profundă față de toți cei care m-au sprijinit în realizarea acestei lucrări. Mentorii mei au jucat un rol crucial, oferindu-mi îndrumare și sprijin constant. De asemenea, sunt recunoscător colegilor și instituțiilor care au contribuit la acest demers, oferindu-mi acces la resurse valoroase și încurajare.

În concluzie, această lucrare își propune să aducă o contribuție semnificativă la înțelegerea și îmbunătățirea condițiilor din penitenciarele românești, oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra respectării drepturilor omului în acest context. Sper că această cercetare va inspira dialog și schimbări pozitive în sistemul penitenciar din România.

CAPITOLUL I

PROTECȚIA JURIDICĂ A DREPTURILOR OMULUI

Prezentul capitol trece în revistă principalele reglementări europene și naționale precum și construcția instituțională relevantă în domeniul respectării drepturilor omului. Capitolul debutează cu prezentarea noțiunilor introductive privind drepturile omului. A doua parte evidențiază eforturile de recunoaștere internațională a drepturilor fundamentale ale omului. Următoarele două părți se referă la reglementările europene și la cele naționale în materia respectării drepturilor omului cu accent asupra celor ale deținuților din România.

1.1. Noțiuni introductive privind drepturile omului

Preocuparea comună a statelor lumii pentru respectarea demnității ființelor umane a condus la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului în anul 1948 la Paris. Conform primului articol „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unii față de alții în spiritul fraternității” (Organizația Națiunilor Unite, 1948).

Drepturile omului reprezintă atribute recunoscute tuturor indivizilor în virtutea faptului că sunt ființe umane. Acestea nu au legătură cu clasa socială, rasa, profesia, sexul, cultura, sau orice altă categorie. Indivizii au aceste drepturi doar prin faptul că fac parte din rasa umană. Indivizii sunt înzestrați cu moralitate, adică au capacitatea de a decide cu privire la propriul interes și de a acționa în acest sens.

De-a lungul timpului, au fost propuse o serie de criterii pentru a facilita distincția între cei care beneficiază de drepturile omului și cei cărora le sunt încălcate. Criteriile propuse au inclus viața, rațiunea, reacțiile emoționale, interesul de a trăi o viață bună, apartenența la comunitatea umană și, nu în ultimul rând, beneficiarul să aparțină rasei umane (Warren, 1997; Orend, 2002; Donnelly, 2003). Warren (1997) consideră că nici o calitate luată în mod individual nu poate servi drept criteriu absolut pentru a fi beneficiarul

drepturilor omului. Orend (2002) a propus ca set de criterii, „Beneficiarul drepturilor omului trebuie să fie uman din punct de vedere biologic, trebuie să evite încălcarea drepturilor altora și să aibă interese sau nevoi vitale pentru a trăi o viață de nivel minim” (Orend, 2002).

Cercetarea de față este orientată asupra respectării drepturilor deținuților deoarece unele dintre acestea (ex. libertatea de mișcare, dreptul la intimitate sau de asociere liberă) sunt într-o anumită măsură limitate în perioada în care ei sunt încarcerați. Cu toate acestea, din perspectiva drepturilor omului, deținuții au în continuare dreptul la un trai decent și au libertatea necesară funcționării ca orice alt individ din societate. Astfel, deținuții au posibilitatea de a-și asigura prin resurse proprii sau prin sprijin din partea statului, accesul la sistemul național de învățământ, la servicii medicale de calitate, la activități sportive și de agrement, la programe (educaționale, psiho-sociale, sau de reabilitare) și au posibilitatea de a munci în condiții de siguranță și de respectare a sănătății. Cu alte cuvinte, deținuților li se respectă drepturile omului în ciuda faptului că au fost condamnați la pedepse privative de libertate și deși capacitatea de exercitare a acestora este în anumite privințe restricționată.

Respectarea drepturilor omului în penitenciarele din România reprezintă un domeniu tratat cu deosebit interes de către cercetătorii științifici din domeniul științelor juridice și sociale. În acest sens, dreptul execuțional penal și mecanismele de protejare a drepturilor fundamentale ale persoanelor private de libertate au făcut obiectul unor lucrări de specialitate (Bălan și alții, 2003; Chiș, 2007; Popa, 2008; Băla, 2011; Gavrilă, 2012; Rusu, 2015). Acestea s-au axat în principal pe analiza cadrului juridic și, în unele cazuri, pe modalitatea de transpunere a legislației interne în normele și procedurile Ministerului Justiției, mai precis a Administrației Naționale a Penitenciarelor (ANP).

Relevante pentru analiza mecanismelor de implementare a drepturilor omului în penitenciarele din România sunt și cercetările care s-au axat pe analiza anumitor grupuri vulnerabile sau pe efectele complexe pe care mediul carceral le are asupra persoanelor private de libertate. Astfel, o serie de lucrări științifice au analizat aspectele de ordin psihologic caracteristice privării de libertate, respectiv manifestările de violență (Banciu, 2005; Balica 2008; Bolfa

și Popovici, 2013; Mihaiu, 2021), psihologia penitenciară și fenomenul recidivei (Gheorghe, 1996; Dâmboeanu, 2011, 2015). Problematika identificată de aceste lucrări științifice, îndeosebi recidiva, influența mediului penitenciar asupra comportamentului personalului și deținuților, precum și agresiunile sau auto-agresiunile sunt elemente care trebuie luate în considerare în implementarea standardelor de protecție a drepturilor omului în penitenciare.

Alte interese de cercetare științifică au vizat problematica drepturilor omului în sistemul penitenciar din perspectiva dreptului european sau al instrumentelor internaționale de drept execuțional penal (Dichiu-Pieleanu, 2010; Ungureanu, 2011; Popescu și alții, 2013). În acest sens, unele decizii ale Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) au sancționat condițiile de detenție, urgentând o serie de măsuri pentru îmbunătățirea acestora. Deși sistemul european de protecție a drepturilor omului reprezintă cel mai avansat și eficient sistem internațional de promovare, protejare și implementare a drepturilor individului, este necesar ca impactul deciziilor CEDO să fie analizat nu doar sub aspectul măsurilor dispuse pentru cazurile individuale, ci și ca efect asupra cadrului legal, presiunea exercitată prin condamnarea statului român în cazuri similare (de exemplu privind condițiile de cazare din penitenciare) generând o serie de modificări legislative la nivel național. Eficiența acestor măsuri adoptate în planul reeducării și reintegrării sociale a persoanelor private de libertate poate fi analizată, spre exemplu, comparativ, în ceea ce privește recidiva, în cazul infracțiunilor comise cu violență și în raport de recuperarea prejudiciilor în ceea ce privește infracțiunile din domeniul economic-financiar. Astfel, sunt necesare cercetări suplimentare pentru stabilirea echilibrului între tipul de măsuri care sunt planificate și implementate pentru asigurarea respectării drepturilor omului și scopul educativ al pedepselor privative de libertate.

1.2. Recunoașterea internațională a drepturilor fundamentale ale omului

La sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, a devenit clar faptul că ororile războiului nu vor trebui lăsate niciodată să se repete și că trebuie

creată o nouă ordine mondială. Înființată în anul 1945, Organizația Națiunilor Unite (ONU) are misiunea de a asigura pacea mondială, respectarea drepturilor fundamentale ale omului, a demnității persoanelor, a egalității de șanse, cooperarea internațională, respectarea dreptului internațional, promovarea progresului social și un standard de viață mai bun într-o mai mare libertate (ONU, 1945).

În eforturile comune de a clădi o nouă ordine mondială, adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului a reprezentat o piatră de temelie în istoria protecției drepturilor omului. Aceasta a fost elaborată de un grup de specialiști cu pregătire profesională în domeniul juridic dar aparținând unor culturi diferite, provenind din diverse regiuni ale lumii. Acest grup de specialiști a stabilit, pentru prima dată, ca drepturile fundamentale ale omului să fie protejate la nivel universal. Declarația a fost adoptată de Adunarea Generală a ONU la data de 10 decembrie 1948 la Paris, în cadrul celei de-a 183-a întâlniri plenare. România a semnat Declarația la 14 decembrie 1955. Declarația recunoaște egalitatea de drepturi a persoanelor „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi” (articolul 1) și interzice tortura, tratamentele crude, inumane sau degradante „nimeni nu va fi supus torturii, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante” (articolul 5).

Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților, au fost adoptate în anul 1955, cu ocazia primului Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delicvenților organizat la Geneva. În anul 2015, regulile au fost revizuite și redenumite ca Regulile Nelson Mandela. Aceste reguli reprezintă un standard minim acceptat la nivel universal privind tratamentul deținuților, condițiile de detenție, gestionarea penitenciarelor și oferă direcții clare pentru administrațiile penitenciare. Scopul acestora este de a îmbunătăți semnificativ tratamentul oferit deținuților și, de asemenea, de a oferi îndrumare personalului din penitenciare în vederea îndeplinirii în mod profesional și eficient a misiunii asumate față de societate. Regulile au promovat ideea că drepturile deținuților trebuie situate în cadrul drepturilor omului și că excluderea din societate a deținuților este în detrimentul întregii societăți.

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice a fost adoptat la data de 16 decembrie 1966 și ratificat de România prin Decretul nr.

212/1974 pentru ratificarea Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice. Pactul recunoaște demnitatea inerentă a fiecărui individ și își propune să promoveze condițiile necesare pentru a permite exercitarea drepturilor civile și politice. Astfel, reglementările nu permit îngrădirea în nici un fel a drepturilor fundamentale ale omului: „Nu se poate admite nici o restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului” (articolul 5), se interzice tortura „nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante” (articolul 7) și asigură respectarea demnității umane „orice persoană privată de libertate va fi tratată cu umanitate și cu respectarea demnității inerente persoanei umane” (articolul 10).

Convenția împotriva torturii și a altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante a fost adoptată la New York în data de 10 decembrie 1984. România a ratificat-o prin adoptarea Legii nr. 19/1990 pentru aderarea României la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, aceasta urmând să fie punctul de pornire pentru continuarea acțiunilor împotriva torturii. În textul acestei Convenții se regăsesc prevederi prin care tortura se interzice în mod absolut. De asemenea, Convenția prevedea instituirea Comitetului contra torturii în vederea monitorizării obligațiilor stabilite și asumate de către fiecare stat semnatar și evaluării rapoartelor de țară.

Protocolul opțional la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante a fost adoptat la New York în data de 18 decembrie 2002, și semnat de România la data de 24 septembrie 2003, fiind ratificat prin Legea nr. 109/2009 pentru ratificarea Protocolului opțional, adoptat la New York la 18 decembrie 2002, la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984. Acest protocol a fost primul instrument internațional prin care statele părți semnatare au fost obligate să înființeze organisme independente delegate să efectueze vizite în locurile în care persoanele sunt private de libertate pentru a preveni tortura și aplicarea altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante. De asemenea, Protocolul prevedea înființarea la nivel internațional a

Subcomitetului pentru prevenirea torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, pentru a vizita locurile în care persoanele sunt private de libertate.

Comparativ cu sistemul european, în Statele Unite ale Americii (SUA), legislația internațională ce reglementează protejarea drepturilor omului este considerată ca un cadru legal restricționat pentru țările mai puțin democratice. Constituția SUA și Legea drepturilor civile din 1964 (*Public Law 88-352; 78 Stat. 241*) susținute de instanțele de judecată independente, garantează o protecție a drepturilor extinsă în comparație cu orice alt organism internațional. Începând cu anii '60 procesele inițiate în instanțele federale au avut un impact major asupra condițiilor din penitenciarele din SUA, avocații învățând cum să se folosească de puterea și independența instanțelor federale pentru a reforma instituțiile de stat. Începând cu ani '80, politizarea crescândă a criminalității a condus la un apel de înăsprire a pedepselor privative de libertate și a condițiilor de executare a acestora. Această mișcare a început un atac la scară mare asupra noțiunii de litigiu de penitenciare, insistând pe faptul că aceste procese de mică importanță sufocă instanțele de judecată, iar judecătorii liberali de la nivel federal restricționează capacitatea de decizie a conducătorilor de penitenciare prin micro managementul fiecărei arii folosind decrete intruzive. Ca urmare a acestei campanii a fost adoptată Legea privind reforma litigiilor din penitenciare din anul 1996, care a restricționat considerabil accesul deținuților la instanțe și puterile instanțelor federale pentru ameliorarea condițiilor de detenție (Bronstein & Gainsborough, 2004).

1.3. Reglementări la nivel european cu privire la respectarea drepturilor omului

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a fost semnată la Roma în anul 1950. România a adoptat la nivel național Convenția la data de 20 iunie 1994 prin Legea nr. 30/1994 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la aceasta convenție.

Respectarea prevederilor Convenției mai sus amintite a fost asigurată prin Comisia Europeană a Drepturilor Omului și CEDO. Petițiile venite din